

Tato kniha je věnována mému otci,
který se jejího vydání bohužel nedožil.

Foto na obálce a na str. 4:
Rudolf Slánský na vrcholu moci
Archivní pozůstalost Josefy Slánské,
kart. 37, a.j. sb. 4-3.

Odborní recenzenti:
prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., dr. h. c.
Muriel Blaive, Ph.D.

© Jan Chadima, 2022

ISBN 978-80-7601-181-6

Obsah

Předmluva a poděkování	11
Úvod	13
Nastínění metodologického rámce.	14
Rozbor pramenů a literatury	17
1. Raná léta	23
2. Stranické začátky	33
Jsem straník, tedy jsem	33
Rudolf Slánský židovského původu.	37
Názorové proudy	40
První politické kroky	51
3. Vzestup stranického funkcionáře	61
Příchod Slánského a ostravský region	61
Dělnický deník	66
Slánského vzestup	69
Konec ostravského pobytu.	80
4. Završení bolševizačního procesu a stranického vzestupu	85
Mezinárodní scéna a mocenské změny v KSČ	85
Kladno	91
Od Rudého dnu k V. sjezdu	97
Boj proti opozici po V. sjezdu	109
Vedení Prahy	115
Organizační oddělení	119
5. Strana na rozcestí	125
Stav komunistického hnutí.	125
Snahy o revizi a změna taktiky	128

VII. kongres Kominterny	138	Domácí scéna	307
Prezidentská volba a odvolání Budína	144	Počátek pádu a zatčení	314
Moskevská jednání a následná kampaň	147	Ve vězení	334
Velký teror a nepřítel	156		
Exkurz I.	167	11. Poslední služba straně	347
6. Za obranu státu	175	Narozeniny vs. proces	350
Poslanec Slánský	175	Ozvěny procesu	359
Od Mnichova k odchodu do SSSR	178	Slánský a společnost – shrnutí	371
Moskevské vedení	182	Konec Rudolfa Slánského	373
V rozhlase	187	Rehabilitace a Exkurz IV.	377
Partyzánské hnutí	193	Závěr	401
Slovenské národní povstání	199	Doslov	403
Moskevská jednání	206		
Exkurz II.	211	Seznam zkratk	407
7. Budování strany	219	Seznam pramenů a literatury	409
Generální sekretariát	223	Seznam vyobrazení	433
VIII. sjezd	224	Summary	442
Organizační struktura	226	Jmenný rejstřík	444
Povaha strany	229		
Vývoj členské základny a příčiny její „revize“	237		
Rudolf Slánský a KSČ – shrnutí	241		
8. Na cestě k Únoru	245		
Moskevský vysílač	252		
Informbyro I.	253		
Slánský a únorové události	260		
9. Spolutvůrce represí	277		
Ústřední akční výbor	277		
Informbyro II. a nástup represí	279		
Exkurz III.	295		
10. Před procesem	301		
Mezinárodní scéna a Informbyro III.	301		

Ustavující sjezd KSČ se konal ve dnech 14.–15. května 1921 v Obecním domě Praze Karlíně.

KAPITOLA DRUHÁ Stranické začátky

JSEM STRANÍK, TEDY JSEM

Hlavní *pole*, ve kterém se Slánský pohyboval, byla strana – KSČ. Jednalo se o subjekt, jehož cílem nebylo v rámci pluralitní soutěže dobýt moc ve státě, ale fundamentálně změnit společenský systém, jakmile k tomu dostane příležitost, čímž se komunisté nijak netajili.¹ V tomto směru se nejčastěji odkazuje na Lenina a jeho dílo *Stát a revoluce*,² kde se mluví o nutnosti násilné revoluce, diktatury proletariátu a vzniku nové společnosti. Diktatura měla být nezbytná, neboť střední a vyšší třídy budou nevyhnutelně podporovat kontrarevoluci.³

V případě KSČ lze mluvit o seskupení, které se vyvinulo ve stranu profesionálních revolucionářů. Šlo o lidi určitého mentálního typu, obětavé, houževnaté, bezvýhradně oddané proměnlivé taktické linii strany a zároveň bezohledné,⁴ ale rovněž o lidi, které spojuje pocit, že se podílejí na velikém díle, poslání či boji za lepší budoucnost.⁵ K tomu sám Slánský později poznamenal: „*Bojujeme za velkou, svatou věc a nevzdáme se jí, třebaže cesta k vítězství je trnitá a vede přes oběti.*“⁶

Být ve straně *de facto* znamenalo mít novou sociální identitu, která překračovala hranice třídy a národnosti. Rozhodnutí vstoupit do strany mnohdy nemuselo mít racionální základ, ale mohlo vycházet ze sympatií, smyslu pro povinnost, někdy to byla součást módní vlny apod. Na druhé straně nelze předpokládat, že by se i „dogmatický“ stranický funkcionář identifikoval

¹ Rákosník, J.: Strana profesionálních revolucionářů? Politická kultura meziválečné KSČ. In *Historie – Otázky – Problémy*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 137 [online] [cit. 21. října 2017]. Dostupný z <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/R-kosn-k.pdf>.

² Lenin, V. I.: *Stát a revoluce*, Praha 2000, s. 131.

³ Service, R.: *Soudruzi: světové dějiny komunismu*, Praha 2009, s. 64.

⁴ Rákosník, J.: Strana profesionálních revolucionářů?... In *Historie – Otázky – Problémy*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 140 [online] [cit. 21. října 2017]. Dostupný z <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/R-kosn-k.pdf>.

⁵ Aron, R.: *Opium intelektuálů*, Praha 2001, s. 89; Getty, J. A.: *Practicing Stalinism: Bolsheviks, boyars, and the persistence of tradition*, New Haven: Yale, 2013, s. 46, 47.

⁶ Nezníčíte nás. *Svornost*, 30. července 1925, roč. III., č. 31, s. 1.

pouze se stranou a jejími idejemi. Komunisté byli rodiči, čtenáři románů ze světa vyšších tříd a mohli mít přátele mezi *opozicí*,⁷ respektive lidmi mimo stranu, se kterými se denně stýkali apod.

V tomto směru je nutné zmínit specifiku meziválečné KSČ oproti jiným prvorepublikovým stranám. Pro tehdejší stranický systém bylo typické, že jednotlivé národnosti měly své vlastní strany, tedy například existovala jak česká, tak německá sociálnědemokratická strana. Komunistická strana však pojala všechny národnosti. Zde se vycházelo z podmínek Kominterny – jeden stát, jedna strana.⁸ Zejména zástupci německé menšiny měli významné zastoupení ve vedení strany, např. zmíněný Pavel (Paul) Reiman.⁹ U dějin KSČ je tak nutné vnímat i její německou složku.

Členství ve straně také vedlo k tomu, že si straníci (mnohdy nevědomě – *habitus*) osvojovali skrze různé stranické rituály určité vzorce chování.

Vladimír Iljič Lenin

Stranické rituály nebyly pouhým nástrojem, ale byly jedním ze základních prvků stranické kultury. Byly nedílnou součástí toho, čím straníci byli a kým se jako skupina stali.¹⁰ S těmito rituály souvisí *sebekritika*,¹¹ která neznamenalá pouhé přijetí stranické disciplíny a poslušnosti, ale získání patřičného *kapitálu*.¹²

Otázka základní strategie strany byla formulována v Leninově díle *Co dělat*,¹³ podle nějž je posvátným smyslem politiky ukazovat správnou cestu. Hlavní činitelé strany mají vést stranické buňky, tyto buňky mají vést dělnickou třídu a dělnická třída má vést ostatní nespojené vrstvy společnosti.¹⁴

⁷ Studer, B.: *The transnational world of the Cominternians*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2015, s. 4, 20.

⁸ Rákosník, J.: Komunistická strana Československa v období první republiky. In Anev, P. – Bílý, M. (ed.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989)*, Praha, 1. díl, s. 26–27, 39.

⁹ Kovařík, D.: Nechtění soudruzi. Němečtí komunisté v poválečném Československu (1945–1946). In Kocian, J. – Pažout, J. – Rákosník, J. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus*, 8. díl, Praha 2011, s. 83.

¹⁰ Getty, J. A.: *Practicing Stalinism: Bolsheviks, boyars, and the persistence of tradition*, New Haven 2013, s. 18, 20; Getty, J. A.: Samokritika Rituals in the Stalinist Central Committee, 1933–38, s. 56. In *The Russian Review*, roč. 58, č. 1 [online] [cit. 26. října 2017]. Dostupný z <http://www.jstor.org/stable/2679705>.

¹¹ Viz Service, R.: Self-criticism. In Pons, S. – Service, R. (ed.): *A dictionary of 20th-century communism*. Princeton, 2010, s. 705.

¹² Studer, B.: *The transnational world of the Cominternians*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2015, s. 79, 94.

¹³ Lenin, V. I.: *Co dělat? Palčivě otázky našeho hnutí*, Praha 1949, 147 s.

¹⁴ Srov. Service, R.: *Lenin: životopis*, Praha 2002, s. 135.

Toto chápání strany jako předvoje proletariátu vychází z nutnosti vyburcovat masu, jež sice chtějí lepší život, ale mají odpor k revoluci.¹⁵ Jiné pojetí strany nabízí Raymond Aron. „Každý člověk, dokonce i bolševik, se může mýlit. Ale strana se jistým způsobem mýlit nemůže a nesmí, protože hlásá a uskutečňuje dějinnou pravdu.“ To předurčuje jeden ze základních principů fungování strany. Vždy když dojde k ideovému rozkolu, poražená frakce, pokud neprovede patřičnou sebekritiku, zrazuje posvátnou věc revoluce. „Kdo se oddělí od strany a od lidí ztělesňujících věc revoluce, přechází do druhého tábora a pracuje pro kontrarevoluci [...] Kdo se odděluje od strany, byť jen slovy nebo činy, ale ne úmysly, dopouští se nejhoršího provinění.“¹⁶ Řada komunistů tak neviděla mimo stranu svoji budoucnost, mnoho straníků po vyloučení usilovalo dostat se zpět.¹⁷ Pokud bylo cílem dobytí moci revolucí, muselo ve straně hrát prim autoritativní řízení, de facto to byla bojová organizace.¹⁸

Strategický cíl a konkrétní taktika nemusely v komunistickém hnutí znamenat totéž. Konečným cílem bylo vytvoření nové a lepší společnosti pomocí diktatury proletariátu, avšak „víra ve správnost strategického cíle (proletářská revoluce) ještě nutně neznamenalá, že se všemi zákrutami taktické linie (např. doktrína třída proti třídě, sociálfašismus, seburčení až do odtržení apod.) se řadový komunista nutně ztotožnil.“ Komunista sice mohl mít pochybnosti o taktice, avšak konečný cíl nemohl zpochybnit nikdy, jinak by z podstaty věci přestal být skutečným komunistou.¹⁹ Musel být tedy schopen při změně taktiky reinterpretovat stranické pokyny tak, aby nepřestal sledovat správnou linii strany, její revoluční cíl, což mnohdy vyžadovalo flexibilní myšlení.²⁰

Pole, v němž se straníci pohybovali, kladlo nároky i na jejich soukromý život, respektive soukromý život se stal součástí *pole*, neboť byl de facto podřízen potřebám strany. „Život členů komunistických stran v západních demokratických státech měl také hodně společného s životem členů tajných

¹⁵ Aron, R.: *Opium intelektuálů*, Praha 2001, s. 84.

¹⁶ Tamtéž, s. 120–121, 136; Getty, J. A.: *Practicing Stalinism: Bolsheviks, boyars, and the persistence of tradition*, New Haven 2013, s. 40.

¹⁷ Conquest, R.: *Velký teror: nově zhodnocení*, Praha 2012, s. 191.

¹⁸ Rákosník, J.: Strana profesionálních revolucionářů?... In *Historie – Otázky – Problémy*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 145 [online] [cit. 21. října 2017]. Dostupný z <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/R-kosn-k.pdf>.

¹⁹ Tamtéž, s. 141–143.

²⁰ Studer, B.: Stalinization: Balance Sheet of Complex Notion. In Laporte, N. – Morgan, K. – Worley, M. (eds.): *Bolshevism, Stalinism and the Comintern: Perspectives on Stalinization, 1917–53*, Houndmills, 2008, s. 53, převzato z Urban, D.: *Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935*, s. 62, Praha 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, vedoucí práce Luboš Velek.

sekt. Členství bylo velmi nesnadné a náročné. Čas vyhrazený pro společenský život trávili straníci ve společnosti soudruhů. Svě životní partnery potkávali komunisté ve straně, a když to kvůli menšímu počtu ženských členek nebylo možné, čekalo se od mužů, že své manželky získají pro členství ve straně, jak k tomu také obvykle docházelo.²¹

V případě meziválečné KSČ s sebou vstup do tohoto pole nesl mnohdy společenské stigma.²² K tomu Slánský později sám uvedl: „*Dělník, který se přihlásil ke komunistické straně, šel tam již s vědomím, že tato strana je dnes vydědencem z kapitalistické společnosti a že bude muset přinášeti oběti pro své proletářské přesvědčení.*“²³ Členství ve straně s sebou nejednou neslo reálné riziko represí ze strany mocenského aparátu státu, ohledně toho Slánský později poznamenal: „*Ano, mohli bychom býti také hodnou státotvornou stranou, naši vůdčí soudruzi mohli by míti křesla, dostalo by se nám též sinekur a vládních žlabů, naši příslušníci nebyli by zavíráni, pronásledováni, vyhazováni z práce, nemuseli by trpěti a hladověti. Nemuselo by býti na nás ukazováno jako na nejnebezpečnější zločince, nehrozily by nám kriminály, nemuselo by býti námi opovrhováno a vmetáno nám označení velezrádců.*“²⁴ Samozřejmě míru intenzity meziválečných represí nelze srovnávat s represemi během Protektorátu, a především s těmi, které sami komunisté rozpoutali v padesátých letech.

Pokud jsme si *bytí v KSČ* definovali jako *pole*, ve kterém se Slánský pohyboval, pak se sama KSČ pohybovala v jiném *poli*, které tvořily Kominternu, Informbyro, Moskva, a pochopitelně se v tomto *poli* musel pohybovat i Slánský. Řada komunistických prohlášení vychází z toho, že komunisté museli své jednání legitimizovat v očích Moskvy.²⁵ Avšak pro část představitelů KSČ bolševická verze socialismu souzněla s jejich představami o skutečně radikální verzi politiky, která jako jediná umožňuje revoluční překonání kapitalismu.²⁶

²¹ Brown, A.: *Vzestup a pád komunismu*, Brno 2011, s. 162., cit. dle Rákosník, J.: Strana profesionálních revolucionářů?... In *Historie – Otázky – Problémy*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 143 [online] [cit. 21. října 2017]. Dostupný z <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/R-kosn-k.pdf>

²² Holubec, S.: Kultura každodennosti pražské KSČ v letech 1921–1938. In *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*. roč. 2008, č. 1–2, s. 80–81.

²³ Nezníte nás. *Svornost*, 30. července 1925, roč. III., č. 31, s. 1.

²⁴ Tamtéž, s. 1.

²⁵ Rákosník, J.: Strana profesionálních revolucionářů?... In *Historie – Otázky – Problémy*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 137–138, [online] [cit. 21. října 2017]. Dostupný z <http://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2015/05/R-kosn-k.pdf>

²⁶ Sommer, V.: Doslov: KSČ a Kominternu. Náčrt vývoje nerovného partnerství. In McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha 2011, s. 236.

Kladné odkazy na Sovětský svaz či model zřízení, který představoval, měly racionální základ, resp. komunisté nesledovali jenom cíl zalíbit se představitelům Moskvy. Odkazováním na sovětský model vytvářeli představu o sobě a svém politickém cíli, čímž také do jisté míry formovali svoji kolektivní identitu, která je odlišovala od ostatních politických seskupení. Odkazy na Sovětský svaz, ve kterém došlo z jejich pohledu k osvobození proletariátu, pomáhaly legitimizovat jejich politické cíle a v tomto kontextu rovněž plnily psychologickou funkci ve smyslu pobídky pro vstup do strany. Cíle, které komunisté s odkazem na Sovětský svaz (dále SSSR) proklamovali, tak v očích dělníků nebyly *nerealistické*, neboť již existovaly v SSSR.²⁷ K tomu sám Slánský později uvedl: „*Sovětský svaz stojí dnes jako jediný svítící maják uprostřed moře reakce. Maják, dělníky a rolníky postavený, ukazující dnes cestu pokroku ve všech oblastech společenských forem i lidského vědění a kultury [...] Každý pracující člověk, každý proletář, každý socialisticky myslící člověk si musí dnes uvědomit, že poměr jeho k Sovětskému svazu je výrazem i jeho přesvědčení.*“²⁸

Domácí komunisté ovšem Kominternu také *zneužívali* v rámci vnitrostranického boje. Představitelé jednotlivých frakcí se dovolávali autority Kominterny, když podávali stížnosti na své politické konkurenty.²⁹

RUDOLF SLÁNSKÝ ŽIDOVSKÉHO PŮVODU

Název podkapitoly vychází ze znění obžaloby během procesu³⁰ a odkazuje na důležitý prvek, jenž měl vliv na Slánského strategii. Strana nabízela členství ve skupině a tím i společnou identitu, která člověku umožnila odpoutat se od původního místa ve společnosti.³¹

Ohledně meziválečného antisemitismu, se kterým se Slánský musel potýkat a který mohl mít vliv v rámci jeho snah o *uznání* a mocenský vzestup ve straně, lze odkázat na tezi, která je výsledkem novějších studií.³² Uvedme

²⁷ Studer, B.: *The transnational world of the Cominternians*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2015, s. 12.

²⁸ Chraňme největší Leninovo dílo: Sovětský svaz. *Dělnický deník*, 22. ledna 1928, roč. XI., č. 18, s. 1.

²⁹ Sommer, V.: Doslov: KSČ a Kominternu... In McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha 2011, s. 235.

³⁰ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*, Praha 1953, s. 44.

³¹ Studer, B.: *The transnational world of the Cominternians*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2015, s. 4.

³² Strobach, V.: *Poetika českého nacionalismu a politika identity českých židů mezi národem, rasou a třídou (1876–1921)*, Praha 2011, disertační práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, vedoucí práce Michal Pullmann [online]. [cit. 5. ledna 2016]. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/>